

Осадчук Світлана Вікторівна

доцент кафедри економічної
та фінансової політики ОРІДУ НАДУ
при Президентові України, к.держ.упр., доцент

РЕФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗАСАД МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто питання, пов'язані з дослідженням фінансової основи місцевого самоврядування. Проаналізовано законодавство щодо фінансової складової децентралізації та зміни в формуванні доходів місцевих бюджетів. Розглянуто нові види міжбюджетних трансфертів. Запропоновано напрями посилення фінансових засад місцевого самоврядування в умовах децентралізації.

Ключові слова: місцевого самоврядування, децентралізація, місцеві бюджети.

Osadchuk Svitlana

THE REFORM OF THE FINANCIAL FOUNDATIONS OF LOCAL GOVERNMENTS IN A DECENTRALIZED ENVIRONMENT

The article notes that sufficient financial resources should be available for the local community to address local issues. Therefore, in modern conditions there is a need to reform the system of financial support of the regional communities with a view to balancing the revenue budgets with the costs. The availability of financial resources sufficient for the decision of questions of local value, determines the actual capacity of local government.

The article considers the legal documents that define the basic principles of decentralization. The definition of directions, mechanisms and timing of formation of effective local self-government and territorial organization of power to create and sustain a full-fledged living environment for citizens, providing quality and affordable public services, coordination of interests of the state and territorial communities is provided in the Concept of local government reforming and territorial organization of power in Ukraine. The establishment of appropriate material, financial and organisational conditions to ensure the implementation by local governments of their own and delegated powers is one of the ways to overcome existing problems. . The action Plan was approved to implement this Concept According to this plan the Budget and Tax codes of Ukraine were amended which was the first stage of fiscal decentralization. The changes established in the aforementioned Law affected the following components. For the first time the approval of the local budget which is independent from the timing of the adoption of the state budget is established. Expenditure responsibilities of local governments are systematized and respective functions and financial resources required for their implementation are enshrined thereto.

The mechanism for calculating the amount of subsidies (education, health) on the basis of state social standards and norms is defined. The procedures for the provision of local guarantees and implementation of local borrowing from international financial institutions are simplified. All the cities of regional importance are authorized to undertake local external borrowing. For the first time in the Budget code such term as the combined budgets of territorial communities is introduced. It is provided that the community, combined on the voluntary consolidation of territorial communities in accordance with the criteria defined by the Law, will have the same powers as the cities of regional importance. The system of local taxes and fees has been improved. Local taxes and fees currently represent the following payments: a fixed tax, property tax, tourist tax and the fee for Parking vehicles. The property tax has been introduced for the first time. It includes the following components: a real property tax without including land property, transportation tax and land fee. The tax basis of the real estate tax was expanded.

There is a new system of horizontal equation of territories' capacity to pay taxes. . New types of intergovernmental grants are introduced. They are basic grants; reverse grants; educational subventions;

**СПЕЦВИПУСК ДО 20-РІЧЧЯ ОРІДУ НАДУ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

medical subventions. The system of balancing is replaced by a system of fiscal equalization, which provides horizontal alignment of territories' capacity to pay taxes. The stabilization grant of the amount of not less than 1% of total income in taxes and fees to local budgets has been developed. It is planned that the state will support the unified territorial communities to involve the provision of funds from the State regional development Fund for the projects aimed at supporting voluntary joint territorial communities, prepared in accordance with the Budget code.

It is established that changes in fiscal legislation present a significant step towards strengthening the financial foundations of local self-government. The list of taxes and fees, which are credited to the local budgets has been broadened. It is indicated that fiscal decentralization should provide a number of advantages in comparison with a centralized system. The decentralization of budgetary funds increases the responsibility of local authorities for the completeness of the execution of their functions and stimulates the improvement of the economic situation in a certain area, because the proceeds from the operation of local enterprises will remain in the local budgets. This will contribute to the strengthening of the financial basis of local government.

Key words: *mestnoe self-government, detsentralyzatsyya, mestnyye budgets.*

Осадчук Светлана Виктровна

РЕФОРМИРОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ ОСНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ

В статье рассмотрены вопросы, связанные с исследованием финансовой основы местного самоуправления. Проанализировано законодательство о финансовой составляющей децентрализации и изменения в формировании доходов местных бюджетов. Рассмотрены новые виды межбюджетных трансфертов. Предложены направления усиления финансовых основ местного самоуправления в условиях децентрализации.

Ключевые слова: *местное самоуправление, децентрализация, местные бюджеты.*

Постановка проблеми. Посилення фінансових засад місцевого самоврядування є вимогою часу. Адже розширення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування протягом останніх років супроводжувалось недостатній мірою збільшенням відповідних фінансових ресурсів. Наявність у територіальній громаді фінансових ресурсів, достатніх для вирішення питань місцевого значення, визначає реальну спроможність місцевого самоврядування. Тому в сучасних умовах існує потреба у реформуванні системи фінансового забезпечення територіальних громад, посиленні його дієвості, з тим, щоб функції місцевого самоврядування були збалансовані з фінансовими можливостями. Особливої актуальності це набуває в умовах децентралізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засади децентралізації місцевого самоврядування розглянуті в працях зарубіжних вчених В. Братік [14], Д. Боукс [13], Д. Роден [15]. Питання формування місцевих бюджетів як інструменту розвитку територій присвячені праці вітчизняних вчених М. Гончаренко [2], І. Луніної [6], А. Мярковського [7], І. Чугунова [12]. Питання, присвячені децентралізації фінансових ресурсів, розглядалися у працях Т. Сумської, А. І. Кудлай, І. О. Карчевської. Проте реалії теперішнього часу потребують подальших досліджень щодо зміни фінансових засад функціонування місцевого самоврядування.

У сучасних умовах реформування системи місцевого самоврядування відбувається в напрямі посилення основ фінансового забезпечення територіальних громад.

Мета статті. Метою статті є аналіз змін та формування пропозицій щодо посилення фінансових засад місцевого самоврядування в умовах децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Вимогою часу є побудова ефективної системи місцевого самоврядування. 1 квітня 2014 року була схвалена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження КМУ № 333-р) [4]. Метою Концепції передбачено визначення напрямів, механізмів і термінів формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Одним із напрямів подолання наявних проблем визначено створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади передбачено здійснювати з дотриманням зокрема принципів правової, організаційної та фінансової спроможності місцевого самоврядування; державної підтримки місцевого самоврядування. Зазначено, що публічні послуги повинні надаватися відповідно до державних стандартів з урахуванням необхідності забезпечення належної матеріально-технічної бази для надання основних форм публічних послуг.

Визначено, що формування критеріїв для адміністративно-територіальних одиниць різного рівня адміністративно-територіального устрою держави повинно здійснюватись з урахуванням того, що адміністративно-територіальний устрій складається з трьох рівнів:

- базового (адміністративно-територіальні одиниці – громади);
- районного (адміністративно-територіальні одиниці – райони);
- регіонального (адміністративно-територіальні одиниці – Автономна Республіка Крим, області, м. Київ і м. Севастополь).

Передбачається, що на кожному рівні адміністративно-територіального устрою функціонуватимуть відповідні органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади:

- на базовому рівні – сільська, селищна, міська ради та їх виконавчі органи, представництва (представники) окремих органів виконавчої влади;
- на районному рівні – районні ради та їх виконавчі органи, райдержадміністрації, територіальні органи центральних органів виконавчої влади;
- на регіональному рівні – Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні ради та їх виконавчі органи, облдержадміністрації, Київська та Севастопольська міські ради та їх виконавчі органи, Київська та Севастопольська міські держадміністрації, територіальні органи центральних органів виконавчої влади.

У Концепції наголошено про необхідність створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень з дотриманням таких принципів:

- наявність ресурсів, необхідних для здійснення визначених законом повноважень органів місцевого самоврядування;
- надання трансфертів з державного бюджету безпосередньо кожному місцевому бюджету;
- визначення фінансовою основою здійснення органами місцевого самоврядування власних повноважень податків та зборів, які пов'язані з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- закріплення за місцевими бюджетами частини коштів, що надходять від сплати податку на прибуток новостворених юридичних осіб, протягом п'яти років від дати інвестування в юридичну особу;
- надання органам місцевого самоврядування права регулювати ставки місцевих податків і зборів;
- недопущення надання іншими органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади податкових пільг, які зменшують власні доходи місцевих бюджетів. Пільги з місцевих податків і зборів можуть встановлюватися лише тим органом місцевого самоврядування, до бюджету якого зараховуються такі податки і збори;
- надання органам місцевого самоврядування доступу до залучення кредитних ресурсів для інвестиційного розвитку шляхом спрощення процедур погодження запозичень і місцевих гарантій та збалансування їх зі способами державного контролю, спрямованого на запобігання банкрутству об'єктів права комунальної власності;
- підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів шляхом запровадження програмно-цільового методу для всіх місцевих бюджетів;
- визначення матеріальною основою місцевого самоврядування майна, зокрема землі, що перебуває у власності територіальних громад сіл, селищ, міст об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, району, області, а також належної бази оподаткування;
- надання територіальним громадам права розпоряджатися земельними ресурсами в межах своєї території, об'єднувати своє майно та ресурси в рамках співробітництва територіальних громад для виконання спільних програм та більш ефективного надання публічних послуг населенню суміжних територіальних громад.

Для реалізації зазначеної Концепції було затверджено План заходів (розпорядження КМУ № 591-р від 18.06.2014). Відповідно до цього плану було внесено зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України, якими здійснено перший етап бюджетної децентралізації.

Так, було прийнято Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 р. № 79-VIII [8]. Основні напрями реформи:

- забезпечення бюджетної незалежності та фінансової самостійності місцевих бюджетів;
- стимулювання громад до об'єднання та формування спроможних територіальних громад;
- закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів та розширення дохідної бази місцевих бюджетів;

- децентралізація видаткових повноважень та чіткий розподіл компетенцій, сформований за принципом субсидіарності;
- надання нових видів трансфертів;
- визначення нового механізму бюджетного регулювання та вирівнювання.

Зміни, передбачені вищезазначеним Законом, торкнулися таких складових. Самостійність формування місцевих бюджетів: вперше передбачено незалежне від термінів прийняття державного бюджету затвердження місцевих бюджетів – до 25 грудня року, що передує плановому (стаття 77 Бюджетного кодексу). У разі неприйняття закону про Державний бюджет України місцеві ради при затвердженні відповідних місцевих бюджетів враховують обсяги міжбюджетних трансфертів (освітня субвенція, субвенція на підготовку робітничих кадрів, медична субвенція, субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру, базова та реверсна дотації), визначені у законі про Державний бюджет України на попередній бюджетний період.

Систематизовано видаткові повноваження та закріплено за кожною ланкою самоврядування відповідні функції та фінансові ресурси, необхідні для їх реалізації (статті 88–91)

Визначено механізм розрахунку обсягу субвенцій (освітньої, медичної субвенцій, субвенції на підготовку робітничих кадрів) – на підставі державних соціальних стандартів і нормативів, які встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами (стаття 96).

Спрощено процедури надання місцевих гарантій та здійснення місцевих запозичень від міжнародних фінансових організацій шляхом запровадження принципу «мовчазної згоди» при погодженні таких операцій з Міністерством фінансів (стаття 74).

Надано право здійснювати місцеві зовнішні запозичення усім містам обласного значення (стаття 16).

Надано право самостійного вибору установи (в органах Казначейства чи установах банків) з обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ (стаття 78).

Вперше в Бюджетний кодекс введено таке поняття як «бюджети об'єднаних територіальних громад», що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад.

З метою стимулювання громад до об'єднання передбачено, що громади, об'єднані відповідно до критеріїв, визначених Законом про добровільне об'єднання територіальних громад, будуть мати такі ж повноваження, як і міста обласного значення (стаття 67). Територіальні громади, які об'єднуються до 15 жовтня року, що передує плановому, матимуть прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом починаючи з планового бюджетного періоду. Органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах районного значення, що не об'єдналися, позбавлені права на виконання делегованих державою повноважень.

З метою посилення фінансової складової місцевих бюджетів запроваджено таке. Встановлено єдині нормативи відрахувань загальнодержавних податків (податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств) за кожною ланкою бюджету. Податок на доходи фізичних осіб зараховується наступним чином:

- 60 % до бюджетів міст обласного значення та районних бюджетів;
- 15% до обласних бюджетів%;
- 40 % до доходів бюджету м. Києва;

Податок на прибуток підприємств зараховується до місцевих бюджетів в частині 10 % від загальної суми податку, зібраного на певній території. Введено збір із роздрібного продажу підакцизних товарів за ставкою 5 % вартості реалізованого товару (даний збір повністю зараховується до місцевих бюджетів).

Місцеві податки і збори на теперішній час налічують такі платежі: єдиний податок, податок на майно, туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів.

Визначено, що місцеві ради обов'язково встановлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю); встановлюють ставки місцевих податків і зборів до 15 липня року, що передує наступному. За єдиним податком запроваджено три групи платників, межа перебування на єдиному податку – 20000 тис. грн.

Вперше введено податок на майно, що включає в себе такі складові: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортний податок та плату за землю. За податком на нерухоме майно розширено базу оподаткування. Запроваджено оподаткування комерційної (нежитлової) нерухомості: будівлі готельні, будівлі офісні, будівлі торговельні, гаражі, будівлі підприємств. За транспортним податком об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, які використовувалися до 5 років і мають об'єм циліндрів двигуна понад 3000 куб. см. Вперше плату за землю віднесено до місцевих

податків (відповідно до Закону України від 28.12.2014 № 71 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи»[9]. Органам місцевого самоврядування надано право встановлювати ставки плати за землю та пільги щодо земельного податку самостійно в межах максимально встановлених розмірів.

Передбачено нову систему горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій з одночасним стимулюванням до нарощування дохідної бази взамін системи збалансування (статті 98, 99 Бюджетного кодексу).

Запроваджено нові види міжбюджетних трансфертів:

- базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);
- реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);
- освітня субвенція;
- субвенція на підготовку робітничих кадрів;
- медична субвенція;
- субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм.

Систему балансування замінено системою бюджетного вирівнювання, яка передбачає горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя. Вирівнювання здійснюється лише за двома податками:

- податком на прибуток підприємств для обласних бюджетів;
- податком на доходи фізичних осіб для бюджетів міст, районів та обласних бюджетів.

З метою проведення вирівнювання бюджету, які мають підстави для отримання трансфертів (обласні, районні, бюджети міст обласного значення), поділено на три групи:

- 1 група – бюджети, які отримують базову дотацію: базову дотацію (замість дотації вирівнювання) отримують ті райони та міста, які мають рівень надходження ПДФО на 1 особу менше 0,9 середнього показника по Україні. Базова дотація розраховується в розмірі 80 % суми, необхідної для досягнення показника 0,9;
- 2 група – для місцевих бюджетів з рівнем надходжень в межах від 0,9 до 1,1 вирівнювання не здійснюється;
- група – якщо рівень надходжень більше 1,1 середнього показника по Україні, передбачена реверсна дотація до державного бюджету в обсязі 50 % перевищення індексу податкоспроможності 1,1 до середнього значення по Україні.

Запроваджено стабілізаційну дотацію в обсязі не менше 1 % обсягу надходжень податків та зборів до місцевих бюджетів для покриття можливих фактичних диспропорцій при запровадженні нової моделі взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами.

Передбачається співфінансування з місцевих бюджетів на рівні 10 % програм та проектів, що реалізуються за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку. При цьому розподіл таких коштів затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету.

Вищенаведене свідчить, що зміни до Бюджетного кодексу є основою для стимулювання громад до об'єднання та підвищення їхньої спроможності через механізм переходу бюджетів об'єднаних громад на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. У разі об'єднання такі громади наділяються повноваженнями та ресурсами, як у міст обласного значення. Ті територіальні громади, які не об'єднуються, будуть позбавлені права на виконання делегованих державою повноважень органів місцевого самоврядування в селах, селищах, містах районного значення.

З метою визначення, яким чином має відбуватись об'єднання громад, прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (№ 157-VIII від 05.02.2015) [10] для забезпечення його реалізації затверджено відповідну Методику формування спроможних територіальних громад (постанова КМУ № 214 від 08.04.2015). Адже метою реформи місцевого самоврядування є передусім забезпечення спроможності місцевого самоврядування за рахунок власних ресурсів вирішувати питання місцевого значення. Це можливо шляхом наділення територіальних громад більшими ресурсами та за рахунок мобілізації їх внутрішніх резервів.

Висновок. Змінами до бюджетно-податкового законодавства зроблено значний крок до зміцнення фінансових засад місцевого самоврядування. Розширено перелік податків і зборів, які зараховуються до місцевих бюджетів. Посилено місцеві податки і збори насамперед за рахунок податку на майно (який включає в себе плату за землю, транспортний податок, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та єдиного податку(зменшено кількість груп платників та критерії відне-

сення до певної групи). Саме ці податки повинні стати фундаментом для формування власних доходів бюджетів місцевого самоврядування.

Посилено незалежність місцевих бюджетів від державного бюджету. В частині плати за землю передбачено, що органи місцевого самоврядування встановлюють ставки та пільги по платі за землю не тільки в межах, а й за межами населених пунктів. У перспективі органи місцевого самоврядування об'єднаних громад отримають виключні повноваження щодо розпоряджання, володіння і користування земельними ділянками в межах своєї юрисдикції (як у межах, так і за межами населених пунктів).

Для вирівнювання податкоспроможності територій систему балансування замінено системою бюджетного вирівнювання, яка передбачає горизонтальне вирівнювання залежно від надходжень на одного жителя податку на доходи фізичних осіб для бюджетів міст, районів та обласних бюджетів та податку на прибуток підприємств для обласних бюджетів. Для стимулювання збільшення доходів бюджетів запроваджено реверсну дотацію, яка передбачає залишати на місцях 50 % надходжень, зібраних понад встановлені критерії.

Планується, що державна підтримка об'єднаним територіальним громадам передбачатиме надання коштів з Державного фонду регіонального розвитку на проекти, спрямовані на підтримку добровільно об'єднаних територіальних громад, підготовлені відповідно до Бюджетного кодексу. Передбачається надання об'єднаній громаді коштів у вигляді субвенції з державного бюджету на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку певної територіальної громади.

Бюджетна децентралізація має забезпечити низку переваг порівняно з централізованою системою. Насамперед йдеться підвищення ефективності надання державних послуг, оскільки місцеві органи влади максимально наближені до потреб територіальних громад, мають можливість їх аналізу, моніторингу та реагування на зміни, що відбуваються. Територіальна громада, своєю чергою, будучи активним об'єктом впливу на процеси соціально-економічного розвитку, має можливість впливати на черговість виконання та фінансування тих чи інших місцевих програм. Крім того, децентралізація бюджетних коштів посилює відповідальність місцевої влади за повноту виконання покладених на них функцій та стимулює до поліпшення економічної ситуації на певній території, оскільки надходження від функціонування місцевого підприємництва залишатимуться в місцевих бюджетах. Своєю чергою це сприятиме посиленню фінансових засад місцевого самоврядування.

Література.

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page9>.
2. Гончаренко М. В. Вплив нового податково-бюджетного законодавства на формування доходів місцевих бюджетів / М. В. Гончаренко // Теорія та практика державного управління : [зб. наук. пр. / голов. ред. О. Ю. Амосов]. – Х., 2012. – Вип. 4 (39). – С. 224–230.
3. Карчевська І. О. Оцінка фінансової децентралізації місцевих бюджетів України / О. Карчевська, О. М. Кравчук // Економічний простір [Текст]. – 2010. – № 35. – С. 110–118.
4. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження КМУ від 1 квітня 2014 р. №333-р: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.
5. Кулай А. В. Децентралізація фінансових ресурсів територіальних громад в умовах проведення бюджетної реформи / Кулай А. В. // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Економіка. – 2012. – Вип. 19. – С. 41–44.
6. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ / І. О. Луніна // Економіка України. – 2014. – № 11. – С. 61–75.
7. Мярковський А.І. Формування місцевих бюджетів як складова соціально-економічного розвитку адміністративно- територіальних одиниць / А. І. Мярковський // Наукові праці НДФІ. – 2009. – Вип. 2 (47). – С. 3–17.
8. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин від 28.12.2014 р. № 79-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 № 71: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.

10. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 №157-VIII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-viii>.
11. Сумська Т. Децентралізація бюджетної системи як організаційна основа системи місцевого самоврядування / Т. Сумська // Журнал європейської економіки. – 2015. – Т. 14. – № 1. – С. 59–71.
12. Чугунов І. Я. Бюджети місцевого самоврядування як інструмент соціально-економічного розвитку територій / О. І. Чугунов // Економічний вісник університету. – 2014. – Вип. 23(1). – С. 261–266.
13. Boex J. Fiscal Decentralization and Intergovernmental Finance Reform as an International Development Strategy, IDG Working Paper No. 2009 – 06 (D. C., The Urban Institute, 2009).
14. Bratić V. Local Self-Government in Central and Eastern Europe: a Strong and Independent Local-Level Management Tool or Just a Paper Tiger-Financial V. Bratić // Theory and Practice 32 (2) 139–157 (2008).
15. Rodden J. A. (2004) Comparative Federalism and Decentralization: On Meaning and Measurement, Comparative Politics 36, 4: 481–500.